

ВИСНОВОК КОМІСІЇ

з питань попереднього розгляду дисертації
на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
в Інституті спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України.
09.11.2023 року

1. Дисертація Астремської Ірини Володимирівни «Психологічні засади супервізії у подоланні синдрому емоційного вигорання фахівців у системах спеціальної освіти та соціальної роботи» відповідає паспорту спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія та профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.450.02 Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, якій надано право проведення захисту докторських дисертацій за цією спеціальністю.

2. Науковий рівень дисертації Астремської Ірини Володимирівни відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197. Робота містить раніше не захищені положення й отримані автором нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують важливу в сучасних умовах науково-прикладну проблему подолання синдрому емоційного вигорання фахівців у системі спеціальної освіти та соціальної роботи.

1. *Наукова новизна і теоретична значущість отриманих результатів дослідження* полягають в тому, що: *уперше*: розроблено концептуальне положення супервізії як методу подолання синдрому емоційного вигорання фахівців систем спеціальної освіти та соціальної роботи; теоретично обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель супервізії, яка складається з трьох блоків: концептуального, змістово-технологічного, критеріально-результативного; науково обґрунтовано та описано компонентний склад кожного блоку структурно-функціональної моделі супервізії, який охоплює мету, методологічні засади, психологічні детермінанти та принципи (концептуальний блок), сетинг, функції, фокуси, методи (техніки, прийоми, засоби) та фази (змістовно-технологічний), критерії та результат (критеріально-технологічний); розкрито психологічний зміст супервізії, що характеризує її як унікальний та ефективний метод професійного супроводу працівників (керівників та підлеглих, високопрофесійних та початківців) фахівців систем спеціальної освіти та соціальної роботи, спрямований на формування навичок практичної діяльності (знань та умінь професіонала) через рефлексію суб'єктивних компонентів професійної взаємодії і установок по відношенню до

клієнтів, колег та самого себе, при якому відбувається корекція та регуляція емоційно-вольових процесів; доведено, що структурно-функціональна модель супервізії характеризується певною комбінацією всіх компонентів, які відображають її психологічний зміст; виокремлено специфічні особливості та сучасні вимоги до впровадження супервізії; виявлено психологічні особливості синдрому емоційного вигорання таких професій як психолог, фахівець спеціальної освіти, соціальний працівник, які надають допомогу дітям з особливими освітніми потребами; визначено та емпірично підтверджено основні фактори емоційного вигорання, сформованість яких визначає рівень синдрому емоційного вигорання, забезпечує успішність взаємодії з іншими людьми в мікро та макросоціумі; теоретично обґрунтовано і доведено ефективність супервізії в подоланні синдрому емоційного вигорання фахівців систем спеціальної освіти та соціальної роботи; *поглиблено та уточнено наукові уявлення про:* психологічний зміст та концептуальні підходи, що розкривають механізми реалізації супервізії; зміст понять «синдром емоційного вигорання», «професійна деформація», «професійна деструкція» та їх змістовне співвідношення, «супервізія», «інтервізія»; професії системи спеціальної освіти та соціальної роботи як професії вищого типу просоціальної активності з найвищим емоційним навантаженням; емоційне вигорання як вид та причину професійної деформації; *набули подальшого розвитку* науково-психологічні підходи щодо чинників емоційного вигорання як різновиду професійної деформації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні комплексу психодіагностичного інструментарію з метою вивчення регулятивних чинників професійного вигорання. Розроблено, обґрунтовано та впроваджено авторську модель супервізії, спрямовану на подолання синдрому емоційного вигорання фахівців систем спеціальної освіти та соціальної роботи. Теоретичні положення та практичні висновки дисертаційної роботи можуть бути використані викладачами при: проведенні лекційних, практичних і лабораторних занять з курсів «Експериментальна та практична психологія», «Психологія праці», «Клінічна психологія, патопсихологія та гештальт-терапія», «Основи психотерапії», «Сімейне консультування», «Психологічне консультування та основи корекції», «Глибинна психологія та психосоматика», «Специфіка роботи психолога в клініці», «Психологія професійного довголіття», «Психологічний супровід людей з обмеженими можливостями». Особливо цінними є матеріали дисертації, викладені в навчальних посібниках «Супервізія» та «Прикладні методики соціальної роботи та основи супервізії» для викладачів дисциплін «Супервізія в соціальній роботі», «Прикладні методики соціальної роботи», «Супервізія в спеціальній освіті», «Супервізія в діяльності практичного психолога», «Супервізія в професіях допомоги» та ін.; організації навчальних та

виробничих практик майбутніх психологів, соціальних працівників та фахівців спеціальної освіти; здійсненні психодіагностичних досліджень у сфері професійного вигорання працівників та супервізії в сфері професій типу «людина-людина» студентами, аспірантами, викладачами; організації та проведенні супервізорських сесій.

Також практичне значення отриманих результатів забезпечується узагальненнями, висновками та пропозиціями щодо можливостей підвищення ефективності у подоланні емоційного вигорання фахівців системи спеціальної освіти та соціальної роботи. Результати дослідження можуть бути використані в процесі підвищення кваліфікації психологів, дефектологів, фахівців спеціальної освіти, педагогів, соціальних працівників, їх навчання, а також у проектуванні кваліфікаційних стандартів та освітніх систем для вищезазначених спеціальностей.

3. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 80 публікаціях, із яких 1 одноосібна монографія, 4 статті у наукових фахових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз Web of Science, 20 статей у наукових фахових виданнях України та 13 статей у міжнародних наукових виданнях інших держав, що включені до наукометричних баз даних; 6 статей – в інших наукових виданнях України; 5 авторських свідоцтв; 36 публікацій в інших виданнях, з яких – 34 апробаційного характеру у збірниках матеріалів конференцій та ін., 2 навчальні посібники.

4. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційного дослідження висвітлено й схвалено на *міжнародних науково-практичних конференціях*: II Міжнародній науково-практичній конференції «Культурно-історичний та соціально-психологічний потенціал особистості в умовах трансформаційних змін у суспільстві» (Одеса, 2010); Міжнародних наукових конференціях «Ольвійський форум: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Ялта, 2011; Миколаїв, 2016; Миколаїв, 2017; Миколаїв, 2022); Міжнародній науково-практичній конференції «Арт-терапія: інноваційний простір для підтримки фізичного, психічного та духовного здоров'я людини» (Миколаїв, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Історичний досвід, стан та перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору» (Київ, 2011); III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Херсон, 2012); International scientific and practical conference «Basic and applied psychological researches in practices of leading scientific schools: Realities and Perspectives» (London, Great Britan, 2012); Міжнародній науково-

практичній конференції «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2013); International Scientific Internet-Conference «Scientific and Professional Conference Pedagogy and Psychology in the age of globalization-2014» (Budapest, 2014); Міжнародній науково-практичній інтернетконференції «Перспективні іновачії в науці, освіті, виробництві і транспорті 2014» (Одеса, 2014); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації молоді» (Рівне, 2015); VIII Міжнародній науковій конференції «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (до 100-річчя від дня народження Ролана Барта), (Київ, 2015); VIII International Scientific Conference «The problems of empirical research in psychology and humanities (to the 100th anniversary of the birth of Roland Barthes)» (Krakow; Poland, 2016); I Міжнародному науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський – Жешів – Брест, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (5-6 травня 2016 р., м.Ніжин); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Соціально-психологічні технології розвитку особистості» (Херсон, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології навчання та розвитку» (Київ, 2017); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві» (Миколаїв, 2018); International Scientific Internet-Conference «Pedagogy and Psychology In an Era of Increasing Flow озробки: учора, сьогодні, завтра-2018» (2018); International Scientific Internet-Conference «Innovation around us'2019» (Svishtov, Bulgaria; 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні науки: теорія і практика сучасної науки» (Запоріжжя, 2021); Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий потенціал та перспективи розвитку психологічних наук» (Львів, 2021); International scientific conference: Promising areas of theoretical and applied research '2021: series Conference proceedings (Svishtov, Bulgaria; 2021); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя» (Суми, 2022 р), V Міжнародній науково-практичній конференції «Progressive research in the modern world» (Boston, 2023), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern research in world science» (Львів, 2023 р.).

5. Аналіз дисертаційного дослідження та наукових публікацій не виявив фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

6. Наукові положення і результати дисертації Астремської Ірини Володимирівни «Психологічні особливості емоційної сфери інтелектуально обдарованої особистості» на здобуття наукового ступеня кандидата

психологічних наук (спеціальність 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 2010 рік) у тексті докторської дисертації не використовувалися.

7. Структурна побудова і зміст реферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення та висновки, подані в рефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані в рукописі дисертації, де викладені більш повно і докладно.

8. Рекомендувати дисертацію Астремської Ірини Володимирівни «Психологічні засади супервізії у подоланні синдрому емоційного вигорання фахівців у системах спеціальної освіти та соціальної роботи» до захисту в спеціалізованій вченій раді Д 26.450.02 Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України для здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

9. Загалом позитивно оцінюючи результати наукового дослідження, видається за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

9.1 На нашу думку, не раціонально в назві дисертації використовувати поняття «система спеціальної освіти та соціальної роботи», позаяк не існує такої системи, це дві різні системи, одна з яких підпорядкована МОН України, а інша Міністерству соціальної політики України, крім того далі по тексту дисертантка оперує як синонімами поняттями «система...» та «сфера...», що не є коректним.

9.2 За мету дисертантка обрала «розробити теоретично обґрунтовану та експериментально апробовану систему супервізії...», хоча на попередній сторінці автореферату наголошувала на потребі «нормативно-правового унормування та впровадження її моделі».

9.3 У 4 завданні дослідження авторка наголошує на необхідності «розробити структурно-функціональну модель супервізії...», а у 7 – «верифікувати в емпіричному дослідженні концептуальну модель супервізії», відповідно з тексту незрозуміло: це дві різні моделі? Крім того, поза завданнями залишилась «розробка комплексу психодіагностичного інструментарію...», яка згадується у практичному значенні дослідження.

9.4 В п.1. окремих гіпотез дослідження наводяться різні категорії «фахівців спеціальної освіти (логопеди, дефектологи, сурдопедагоги та ін.), фахівців сфери спеціальної освіти (практичні психологи, вихователі, вчителі та ін.), соціальних працівників», однак у науковій новизні дисертантка зазначає, що нею «виявлено психологічні особливості синдрому емоційного вигорання таких професій як практичний психолог, дефектолог, соціальний працівник», відповідно незрозуміло куди поділись вихователі, вчителі, логопеди і т.д.?

9.5 В тексті автореферату почасти зустрічаються стилістичні неточності, наприклад в методах дослідження згадується «метод продуктів діяльності», тоді як зазвичай він має назву «метод аналізу продуктів діяльності».

Втім, наведені зауваження і побажання жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку докторської дисертації І.В. Астремської, яка є актуальним і оригінальним науковим дослідженням у галузі сучасної, спеціальної психології, містить інноваційні авторські методичні розробки та вагомі результати.

Таким чином, дисертаційна робота Астремської Ірини Володимирівни «Психологічні засади супервізії у подоланні синдрому емоційного вигорання фахівців у системах спеціальної освіти та соціальної роботи» рекомендується до захисту.

10. Запропонувати спеціалізованій вченій раді Д 26.450.02 Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України призначити **офіційними опонентами**:

– доктора психологічних наук, професора **Поповича Ігоря Степановича** (19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи), професора кафедри психології Херсонського державного університету, який має наукові праці з проблем психоемоційних станів майбутніх фахівців соціономічної сфери в умовах карантину та воєнного стану, саморегуляційних психічних станів спортсменів з обмеженими можливостями, а також праці, присвячені визначенню структури, змінних та взаємозалежності факторів психічних станів;

– доктора психологічних наук, професора **Ковальову Ольгу Вікторівну** (19.00.04 – медична психологія), професора кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, яка має наукові праці з проблем вивчення сучасних підходів до діагностики, психотерапії, корекції емоційних розладів фахівців соціономічних професій та у період їх професійного становлення; дослідження ролі самоактуалізації і психічного здоров'я як факторів професійного зростання тощо.

– доктора психологічних наук, доцента **Гончарук Наталю Миколаївну** (19.00.08 – спеціальна психологія), доцента кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, яка має наукові праці з проблем подолання психоемоційного стресу, методів корекції емоційної сфери, емоційно-вольового регулювання особистості у ситуаціях комунікації, емоційного вигорання.

11. Рекомендувати до друку реферат докторської дисертації Астремської Ірини Володимирівни «Психологічні засади супервізії у подоланні

синдрому емоційного вигорання фахівців у системі спеціальної освіти та соціальної роботи» з врахуванням вище зазначених зауважень членів експертної комісії.

12. Пропонувати спеціалізованій вченій раді звернутися з проханням надіслати відгуки про реферат до таких установ:

- Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;
- Національний університет «Одеська юридична академія»;
- Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка;
- Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського;
- Національний університет «Кисво-Могилянська академія»;
- «Університет Григорія Сковороди в Переяславі»;
- Донбаський державний педагогічний університет;
- Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України;
- Український державний університет імені Михайла Драгоманова;

Члени комісії:

Кобильченко Вадим Володимирович,
доктор психологічних наук, професор

Душка Алла Луківна,
доктор психологічних наук, доцент

Омельченко Ірина Миколаївна,
доктор психологічних наук, професор

Соколова Ганна Борисівна,
доктор психологічних наук, професор

Власкорупідпис: *Алла Душка*
СТВЕРДЖУЮ: *Вадим Кобильченко, Алла Душка, Ірина Омельченко, Ганна Соколова*
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Макаренка
Національного державного педагогічного університету України